

Juhis toetuse saajale hanke läbiviimiseks üldpõhimõtete kohaselt

Tallinn 2016

Riigihanke korraldamise üldpõhimõtteid on:

1. Avaliku raha säästlik kasutamine.
2. Läbipaistvalt ja tagantjärgi kontrollitavalt hankimine.
3. Kõikide pakkujate, sh potentsiaalsete, võrdne kohtlemine.
4. Olemasoleva konkurentsi kasutamine ostmisel, konkurentsi edendamine.
5. Konkurentsi kahjustava huvide konflikti vältimine.
6. Keskkonnasäästlike lahenduste eelistamine.

Alati, kui antakse hinnang hankija tegevusele riigihanke korraldamisel, vaadatakse, kas on täidetud riigihanke eesmärk ja kas on kinni peetud riigihanke korraldamise üldpõhimõtetest. Konkreetsete menetlusnormide järgimine riigihangete seaduse (edaspidi RHS) 2. peatükis toodud hankemenetluste puhul tagab üldise eeldusena üldpõhimõtete järgimise, kuid RHS 2. peatükis sätestatud rangetest hankemenetlustest väljapoole jääva riigihanke või mittehankija (toetuse saaja, kes ei ole hankija RHSi tähenduses) poolt hanke läbi viimisel tuleb igas etapis üldpõhimõtteid eraldi silmas pidada.

Üldpõhimõtteid sisustatakse „mõistliku hankija“ vaatevinklist. Samuti tuleb RHS § 3 reeglitest juhendumisel alati arvestada ka muude toetuse saajale kohalduvate nõuetega. Hange, olgu tegemist hankijaga RHS mõistes või mittehankijaga, peab olema igas osas kohane ja eesmärgipärane hanke objekti arvestades. Eri toetusmeetmete keskseks nõudeks on, et kulu (seega selle aluseks olev tegevus) peab olema põhjendatud, see tähendab sobiv, vajalik ja tõhus projekti eesmärke ja tulemust arvestades.

Üldpõhimõtteid ei saagi täpsete käitumisjuhustega sisustada, sel juhul muutuksid üldpõhimõtteid formaalseks regulatsiooniks ning mõistlik oleks pöörduda RHS 2. ptk menetlusreeglite juurde, kus seda ongi tehtud. Kõrgema väärtuse silmas pidamine teebki üldpõhimõtetest üldpõhimõtted.

Alljärgnevalt käsitleme eelnimetatud üldpõhimõtteid lähemalt RHSi kontekstis.

Rahaliste vahendite säästlik ja otstarbekas kasutamine, riigihanke eesmärgi saavutamine mõistliku hinnaga (RHS § 3 punkt 1)

1. Üldiselt peaks avatud, objektiivsel ja läbipaistval viisil korraldatud konkurentsipõhine pakkumismenetlus tagama hangetes avalike vahendite säästliku kasutamise. Seega on esimene põhimõte osaliselt kattuv kõikide teiste (eriti konkurentsi efektiivse ärakasutamise) põhimõtetega.
2. Eelkõige tähendab esimese põhimõtte järgimine hanke korraldusse planeerimist ja ettevalmistamist. Hanke ettevalmistamise etapp on äärmiselt oluline, praktikas tuleneb väga suur osa RHS § 3 üldpõhimõtete rikkumistest vigadest justnimelt selles faasis.

3. Toetuse saaja peab tegema endale selgeks mida täpselt tal tarvis hankida on ja kuidas seda mõistlikult hankida. Oluline on sõnastada hanke tingimused läbimõeldult, võimalikult täpselt ja üheselt mõistetavalt/üheselt tõlgendatavatena. Hankes seatud piirangud ja nõuded peavad olema vajalikud ja põhjendatud. Seejuures tuleb järgida nii RHS § 3 üldpõhimõtteid, kui pidada silmas taotluse rahuldamise otsuse nõudeid ning lähtuda toetust saanud projekti objektist ja eesmärgist.
4. Toetuse saaja peab esmalt kindlaks tegema, kas ta on hankija RHS mõttes. Kui jah, siis nendes küsimustes, kus RHS on sätestanud otsesed menetlusreeglid, on neid menetlusreegleid järgides eeldatavalt käitunud ka RHS § 3 üldpõhimõtetega kooskõlas. Nendes küsimustes, mille osas RHSis otsesed menetlusreeglid puuduvad, peab aga ka riigihankija RHS § 3 põhimõtteid tähelepanelikult silmas pidama.
5. Hankijast toetuse saaja määrab hanke eeldatava maksumuse, selgitab välja milline hanke läbiviimise menetlus valida, kas viia hange läbi ühe tervikuna või osadena, milline on hanke/hangete läbiviimise ajakava, pakkumuste esitamise tähtaeg, hankelepingu täitmise aeg/kestus, et jõuda tulemuseni et hankijale pakutakse piisava hulga pakkujate poolt täpselt seda, mida hankija vajab. Tihti toovad toetuse saajad oma eksimuse põhjenduseks, et hankega oli kiire, ent see ei ole üldjuhul aktsepteeritav põhjus.
6. Kui toetuse saaja ei ole hankija RHS tähenduses või jääb hankija korraldatav hanke menetlus välja RHS 2. peatüki reguleerimisalast, tuleb eelkõige jälgida, et hange saab läbi viidud üldpõhimõtteid silmas pidades.
7. Kui hankemenetluse ega lihthanke läbiviimise kohustust ei ole, siis tuleb toetuse saajal korraldada vajalik ost samuti lähtuvalt turuolukorrast. Kui toetuse saajal on õigus ise valida hanke läbiviimise viis, tuleb selle otsuse tegemisel lähtuda turuolukorrast ning võimalikust pakkujate ringist. Kui toetuse saaja kuulutab oma ostusoovist avalikult, siis peab valitud kanal olema tõhus vastavate pakkujateni jõudmiseks. Ostusoovi avalikustamine on alati tõhus, kui teade avaldatakse riigihangete registris ning kohalduval juhul saadetakse info registris pakkumise võimaluse kohta ka teadaolevatele välisriikide pakkujatele.
8. Samuti tuleb esimese põhimõtte alla lugeda hankija kohustus mitte kulutada hanke läbiviimiseks ebaproportsionaalselt palju ressursi ehk nt avatud hankemenetlust pole säästlik läbi viia kui hanke maksumus jääb oluliselt alla riigihanke piirmäära ning lihthanke pole üldjuhul mõistlik luua samal hulgal nõudeid ja dokumente nagu avatud hankemenetluses.
9. Eesmärk on hoida kokku hangete ettevalmistamise ja korraldamise kulusid ning saada parimad hinna- ja lepingu tingimused. See ei tähenda, et hankija kohustub alati eelistama madalaima maksumusega pakkumust, vaid pigem, et hankija saaks vajaliku kvaliteedi ja omadustega asja või teenuse mõistliku ja põhjendatud hinnaga. Taotlema peab lepingu eseme tervikliku majandusliku soodsuse ja parima kvaliteedi saavutamist (parim hinna ja kvaliteedi suhe). Ent seejuures peab kvaliteet olema ka objektiivselt määratletud ja kontrollitav, hankija subjektiivne arvamus ei pruugi olla piisav.
10. Esimest põhimõtet tuleb silmas pidada mitte ainult hanke ettevalmistamisel ja planeerimisel. Kui näiteks hanke läbiviimisel selgub, et hankelepingu eset/hanke tingimust ei ole määratletud piisavalt täpselt ja vaidlusi mittetekitavalt, võib see kaasa tuua olukorra, kus hankija peaks

ostma enda vajadustele mittevastava asja/teenuse. Sel juhul on hankija õigustatud menetluse kehtetuks tunnistama. Hankija ei pea ostma midagi, mida ta tegelikult ei vaja, sest selline nõue oleks ilmses vastuolus kohustusega kasutada rahalisi vahendeid säästlikult ja otstarbekalt.

11. Üldjuhul ei ole mõtet korraldada läbirääkimistega hanget, kus peetakse läbirääkimisi vaid hinna üle. Sel juhul on nii pakkujatel kui hankijatel tööd rohkem (põhjendamatu ressursi kulu), kuna küsida, teha ja kontrollida tuleb mitu pakkumust, selle asemel, et kohe oma miinimumhinda pakkuda. Kui siiski hanketeates nähakse ette läbirääkimiste võimalus vaid hinna üle, on läbirääkimised lubatud ainult hinna üle.

Hanke läbipaistvus ja kontrollitavus (RHS § 3 punkt 2)

12. RHS §-s 3 sätestatud teise põhimõtte eesmärk on, et pakkujad teaksid täpselt hanke tingimusi, et menetlus ise oleks läbipaistev ja kontrollitav toetuse andjate ning pädevate asutuste poolt. Toetuse saaja peab hanke läbi viima selgete ja üheste reeglite alusel, mille järgimine on nii sisu kui vormi (sealhulgas pakkumiste laekumise aeg, avamise aeg, küsimustele vastamine) poolest tagantjärele tuvastatav. Hanke korraldamisega ja hankelepingu täitmisega seotud dokumendid peavad olema kõik kirjalikud ja säilitatud.
13. Hanke kontrollitavusest sõltub, kas selle vastavus ka teistele RHS § 3 üldpõhimõtetele on tuvastatav. Kuna läbipaistvuse ja kontrollitavuse tagamine on hankija kohustus, tuleb silmas pidada, et vaidluse korral on dokumentaalsete tõendite puudumisel tõendamiskoormus hankijal.
14. Eraldi tuleb rõhutada, et hanke läbiviimise ajal tehtud otsused peavad võimaldama nende õiguspärasust kontrollida ja peavad tagama hanke läbipaistvuse. Otsuse põhjendustest peab selguma arutluskäik, mis võimaldab otsust mõista. Piisab, kui otsuses selgitatakse õiguslike ja faktiliste asjaolude põhipunkte küll lühidalt, kuid selgelt ja asjakohaselt.
15. Kõik hanke tingimused peavad olema sõnastatud selgelt, täpselt ja ühemõtteliselt. Hanke läbipaistvus soodustab ausat konkurentsi, tagab lepingupartneri valiku erapooletuse ning aitab välistada seda, et hankes tehakse meelevaldseid eelistusi. Hanke käigus avaldatud vastuolulised või ebaselged hanketingimused (sh lepingutingimused) rikuvad seda nõuet.
16. NÄITEKS: Hankelepingu tingimused: *1. Tellijal on õigus pakkumise aluseks olnud töömahtude loendi muutmiseks ja Täitjal kohustus nendest johtuvate muutus- ja lisatööde teostamiseks. 2. Kõik muutus- ja lisatööd tuleb Tellija ning Täitja vahel kirjalikult kokku leppida enne tööde alustamist.* Need tingimused ei täienda üksteist, vaid on omavahel vastuolus. Sellised tingimused ei ole läbipaistvad kuna ei ole mõistetav, mida nende alusel teha võib ja mida mitte, milliseks saab kujuneda lepingu täitmine.
17. Läbipaistvus tagab, et pakkujatel on võimalik lähtuda ühtsetest alustest. Hankedokumendis peab sätestama kõik vajalikud nõuded piisava detailsusega ja nendest nõuetest rangelt hanget läbi viies, lepingut sõlmides ja lepingut täites kinni pidama.
18. Registris e-hanget läbi viies toimub teavitamine (sh pakkuja küsimustele vastamine) läbi kõikidele pakkujatele üheaegselt vastava info nähtavaks tegemise. Sama põhimõtet järgides tuleb ka väljaspool registrit hanget läbi viies pakkujaid (ja vajadusel ka potentsiaalseid pakkujaid) teavitada hanget puudutavatest asjaoludest ja hankija otsustest Kui hankest

huvitatud isik esitab enne pakkumuste esitamise tähtaega hanke kohta küsimuse, tuleb vastus koos küsimusega edastada kõikidele hankedokumentidele saanud isikutele. Sealjuures ei pea muidugi küsijat ära näitama. Pakkujaid tuleb teavitada, mille poolest parim pakkumus oli konkreetselt tema pakkumusest parem. Ühtne teavitamine peab olema tagantjärele kontrollitav.

19. Toetuse saamisel tuleb selle põhimõtte täitmise alla lugeda ka kohustus salvestada ja säilitada kogu hanke läbiviimist puudutav dokumentatsioon kontrollija poolt läbi viidavate toimingute jaoks. Sealhulgas eeldatava maksumuse määramise turu-uuring, kogu avalikustamist puudutav teave koopiatena koos avalikustamise ajaga, hankedokumentid, hanke käigus esitatud küsimused ja vastused, läbirääkimistega hanke korral läbirääkimiste kulg ja sisu, hanke käigus tehtud otsused (sh kvalifitseerimise otsused ja nõuetele vastavuse otsused peavad olema sisuliselt õiged) edastatud teated, hankelepingu sõlmimine või sõlmituks lugemine, hankelepingu täitmine, hankelepingu muutmine.
20. Läbirääkimiste pidamine on lihthankes ja ainult üldpõhimõtteid kohustuslikuna järgivas hankes lubatud juhul, kui selline võimalus on sõnaselgelt kirjas hanketeates. Läbirääkimiste pidamise võimalus tuleks kirja panna viisil, et näidatakse ära mille üle hankija võib läbirääkimisi pidada. Läbirääkimised tuleb protokollida viisil, mis võimaldab kontrollida, et pakkujaid on läbirääkimistel võrdselt koheldud ja läbirääkimiste järgselt esitatud pakkumused võrreldavad.
21. NÄITEKS: RHS §-ga 3 vastuolus on olukord, kus pärast pakkumuste esitamist hakatakse eduka pakkujaga tingimuste üle läbi rääkima, kuigi seda võimalust hankedokumentid ette ei näe, ning lepatakse kokku pakkujale algse pakkumisega võrreldes selgelt soodsamates tingimustes (nagu näiteks maksumuse suurenemine, ettemaksu võimaldamine, asja asendamine odavamaga hinda langetamata vms). Teisalt tuleb konkurentsi maksimaalse ära kasutamise ning mitte-diskrimineerimise põhimõtetega lugeda vastuolus olevaks ka selline läbirääkimine, mille tulemused ei pruugigi olla otseselt pakkujale soodsamad ning on projekti eesmärgi seisukohalt täiesti mõistlikud ja põhjendatud - näiteks pakutud lahenduse asendamine võrreldava hinnaga, kuid efektiivsema ja sobivama lahenduse vastu. Seda seetõttu, et konkurentsi kahjustab olukord, kus potentsiaalsed pakkujad võisid jätta pakkumise tegemata põhjusel, et hankedokumentid läbirääkimisi (eksitavalt) ette ei näinud, kuigi neid tegelikult pidama hakati.
22. Olulised hankelepingu tingimused tuleb hankedokumentides esitada. Hanketeates ja hankedokumentides seatud tingimustest kõrvale kalduda ei tohi, hankija/toetuse saaja peab olema hankes avaldatud tingimustega seotud kuni hankelepingu täitmise lõpuni. Väljaspool hankemenetlust hanget läbi viies peab hankija/toetuse saaja järgima kõiki enda kehtestatud menetlusreegleid. Kui toetuse saaja, kes pole hankija, ei ole hankedokumentides ette näinud võimalust lükata põhjendamatult madala maksumusega pakkumus tagasi, siis tal sellist õigus pole. Sama kohaldub lihthanke korral.
23. Tehnilise kirjelduse koostamisel RHS § 3 punkti 2 järgimine seisneb selles, et hankija suudab vaidluse korral põhjendada iga seatud tingimuse põhjendatust. Pakkumus tuleb küsida viisil, et selle nõuetele vastavust on võimalik nõutud dokumentide kaudu kontrollida. Pakkumuse vastavuse kontrolli üheks eesmärgiks on tagada hankes osalejate võrdne kohtlemine ja hanke läbipaistvus seeläbi, et omavahel võistleksid võrreldavad pakkumused. Teatud teenuste tellimisel on võimalik pakkumuste vastavuse formaalne kontroll läbi pakkuja kinnituse, kuid asja ostmisel mitte.

24. NÄITEKS: Kui ostetakse seadmeid või tehnikat on soovitatav hankedokumentides nõuda, et *pakkuja esitab pakkumuse kirjelduse viisil, mis võimaldab hankijal kontrollida selle vastavust kõikidele tehnilises kirjelduses loetletud tingimustele. Sh märgib pakkuja pakutavate seadmete margi ja/või mudeli.* Ainuüksi üldisest kinnitusest, et pakkumus vastab kõikidele hanke tingimustele, ei piisa. Muidu ei ole võimalik pakkumust sisuliselt hinnata ja hankija ei saa teha põhjendatud otsust, mis oleks hiljem kontrollitav (kui pakutava kohta puudub info, ei ole võimalik otsust kontrollida).
25. Hankelepingut sõlmides ei tohi ükski lepingutingimus erineda hankedokumentis olnud sama küsimust reguleerinud tingimusest. Kui hankedokumentide osaks oli hankelepingu projekt, siis peab sõlmitud hankeleping olema sellega sisu poolest identne (va kui hankes olid lubatud läbirääkimised, siis läbiräägitud tingimus võib erineda algsest).
26. Kui hankelepingut muudetakse või hankelepingu täitmiseks kasutatakse õiguskaitsevahendit, nt antakse täiendav täitmise tähtaeg, siis peab selleks olema sõlmitud kirjalik kokkulepe või esitatud kirjalik teade, mis tuleb säilitada võimalike kontrollimiste tarvis koos kõikide teiste hankega seotud dokumentidega.

Võrdne kohtlemine ja diskrimineerimise keeld (RHS § 3 punkt 3)

27. RHS §-s 3 sätestatud kolmanda põhimõtte eesmärk on läbi isikute võrdse kohtlemise edendada konkurentsi. Põhimõtte tähendab seda, et toetuse saaja ei tohi luua ühelegi võimalikule pakkujale soodsamat olukorda, nt andes kellelegi rohkem teavet, jätta eksimust arvestamata, pidada valikuliselt läbirääkimisi. Võrdse kohtlemise põhimõtte eeldab, et samadel asjaoludel koheldakse isikuid ühte moodi.
28. Sisuliselt tähendab põhimõtte, et hanke osalisi tuleb kohelda ühtsete tingimuste alusel ning objektiivselt. Võrdse kohtlemise elemendiks on ka proportsionaalsus, mis tähendab, et hankes seatud kriteeriumid (nii kvalifitseerimise tingimused, kui pakkumuse vastavustingimused) peavad olema vajalikud ja mõõdukad. Kui menetluses pole lubatud läbirääkimised, siis on keelatud igasugune kauplemine pakkumuse sisuliste tingimuste (sh hinna) üle.
29. Kõigile pakkujatele peab pakkumuste esitamiseks (ja võimalikuks muutmiseks) olema sama palju aega. Hanketingimusi saab muuta kuni pakkumuste esitamise tähtajani. Kui hanketingimusi muudetakse peavad kõik hankest huvitatud isikud ja pakkujad sellest üheaegselt teada saama. Hankija peab olema hankes avaldatud tingimustega seotud kuni hankelepingu täitmiseni. Hankes seatud tehnilised tingimused ei tohi olla konkurentsi piiravad ning iga pakkumuse vastavust tehnilistele tingimustele tuleb hinnata objektiivselt.
30. Kui hankeleping on sõlmitud, siis on hankemenetlus lõppenud ja pole võimalik lepingu lõpetamise korral sõlmida lepingut paremuselt teise pakkumuse teinud pakkujaga. Tuleb korraldada uus hange.
31. Toetuse saaja poolt hanke tulemusel sõlmitud lepingu muutmisel tuleb silmas pidada, et muudatus ei oleks selline, mis oleks võinud muuta pakkujate ringi. Näiteks hankelepingu sõlmimise järgselt ettemaksu tasumise võimaluse loomine seab pakkujad ebavõrdsesse positsiooni, rikkudes seeläbi pakkujate võrdse kohtlemise ning vaba konkurentsi printsiipe (kui enne pakkumuste esitamist oleks teada olnud ettemaksu võimalus, oleks pakkujate ring võinud

olla teine või esitatud pakkumuste hind oleks võinud olla soodsam). Hankelepingu täitmise faasis ei saa aktsepteerida muudatusi lepingutingimustes, mis oleks võimaldanud osaleda hankemenetluses ka teistel kui esialgu vastuvõetavaks tunnistatud pakkujatel või oleks võimaldanud tunnistada edukaks mõne muu pakkumuse kui see, mis lõpuks välja valiti.

32. Hankija poolt hankemenetluse või lihthanke tulemusel sõlmitud hankelepingut võib muuta RHS § 69 lõigete 3 ja 4 tingimusi järgides. Nimetatud regulatsiooni väliselt võib hankelepingu muutmine kõne alla tulla juhul, kui hankija on hankedokumentides eelnevalt määratlenud võimaluse ja tingimused hankelepingu muutmiseks. Seega hankelepingut võib muuta ka nendel tingimustel, mis on hankelepingus endas muutmiseks ette nähtud. Hanke ettevalmistamise ajal tuleks hankelepingus vajaduse korral ette näha täpsed ja piiritletud muutmise tingimused ehk mis olukorra ilmnedes mida ja mil määral hankija tohib lepingutingimustes lepingu täitmise ajal muuta.
33. Sõlmitud hankelepingut ei tohi teisele isikule täitmiseks üle anda. Ettevõtte ümberkujundamisel võib täitmisel oleva lepingu õigusjärglasele üle anda. Rahalise nõude võib loovutada.
34. Läbirääkimise võimalus tuleb hanketeates (lihthankes) või hankedokumentides ette näha ja läbirääkimistesse tuleb kaasata kõik pakkujad või see hulk pakkujaid, kellega hanketeate/hankedokumentide kohaselt hankija plaanis läbirääkimisi pidada. Kohandatud pakkumuste tegemiseks tuleb läbirääkimistel anda kõigile pakkujatele ühesugune informatsioon, pakkumused peavad olema võrreldavad.
35. Kui pakkuja ei ole esitanud nõutud kujul või piisavalt infot kvalifikatsiooni või pakkumuse vastavuse tõendamiseks, kuid on esitatud dokumendis siiski ebaselgelt väljendatud vastava kvalifikatsiooni olemasolu, siis on lubatud pakkujal dokument lisada, et tõendada pakkumuste esitamise hetkel olemas olnud kvalifikatsiooni. Kui pakkumus ei sisalda kõiki nõutud dokumente, siis neid juurde esitada ei saa. Mittevastavat pakkumust saab aktsepteerida ainult juhul, kui pakkumus sisuliselt vastab hanke tingimustele ja ebaselguse (formaalse puuduse) saab kõrvaldada läbi selgituse küsimise-esitamise.
36. Kvalifitseerimise tingimused peavad olema proportsionaalsed hankelepingu eseme suhtes. Tingimuse kehtestamisel tuleb lähtuda sisulistest vajadusest ja toetuse saaja peab olema valmis iga kvalifitseerimise tingimuse asjakohasust ja proportsionaalsust põhjendada.
37. Tehnilisi tingimusi ehk pakkumuse vastavuse tingimusi ega kvalifitseerimise tingimusi ei või kirja pandust kuidagi teisiti tõlgendada. Tingimuse tõlgendamisega ei või pakkujaid eksitada, ühte pakkumust teisele eelistada, mittevastavat pakkumust vastavaks muuta. Pakkujate kvalifitseerimisel ja pakkumuste vastavuse kontrollimisel tuleb kõiki hankija sätestatud kriteeriume kohaldada kõigi pakkujate suhtes ühte moodi.
38. Hankija ei riku võrdse kohtlemise põhimõtet, kui ta ei korda isiku kasuks viga, mille ta on teinud mõne teise isiku puhul.
39. Hankedokumendid peavad pakkujatele olema ühtmoodi kättesaadavad ning hankija otsused ja selgitused tuleb edastada kõigile pakkujatele samaaegselt.

40. Hankija peab arvestama, et määrates hankedokumentis hankelepingu täitmisega alustamise tähtpäeva, võib see osutada hanke läbiviimise venimise tõttu võimatuks täita. Mõistlik oleks määrata hankelepingu alguseks teatud päevade/kuude arv hankelepingu sõlmimisest.

Konkurentsi efektiivne ärakasutamine riigihankel (RHS § 3 punkt 4)

41. RHS §-s 3 sätestatud neljas põhimõte tähendab seda, et toetuse saaja peab looma võimaluse, et võimalikult palju sobivaid pakkujad konkureeriks hankija soovitud hankeobjekti osas.
42. Selle tagamiseks peaks hankija olema enne hanke alustamist kursis turuolukorraga (uusimad tehnoloogiad, hinnatase, potentsiaalsed pakkujad).
43. Keskse tähtsusega selle põhimõtte juures on hanke avalikustamine. Toetuse saaja ülesanne on tagada asjakohaste meetoditega sobivate pakkujate paljusus ja saada turutingimustele vastavad võrreldavad hinnapakumused.
44. Toetuse saajal ei ole õigust sätestada ebaproportsionaalseid ja pakkujate konkurentsi põhjendamatult piiravaid kvalifitseerimistingimusi või põhjendamatult kitsendavaid tehnilise kirjelduse tingimusi, mis reaalselt või potentsiaalselt piiravad pakkujate hulka. Samuti on keelatud luua põhjendamatuid konkurentsieliseid mõnele pakkujale. Toetuse saaja peab ka veenduma, et tema seatud kvalifitseerimise tingimused ja pakutava nõuetele vastavuse tingimused oleksid kõikide potentsiaalsete pakkujate jaoks ühtmoodi mõistetavad. Kui tingimusi saab erinevalt tõlgendada võib hankija sellega piirata konkurentsi.
45. Hankelepingu tingimuste puhul on oluline rõhutada, et need peavad olema hanke eesmärki arvestades mõistlikud, vajalikud ja proportsionaalsed. Hankijal on õigus seada kvaliteedinõudeid, kuid need peavad olema vajalikud ning ei tohi olla ebaproportsionaalselt piiravad arvestades vastava nõude eesmärki ning selle mõju potentsiaalsete pakkujate ringile.
46. NÄITEKS: Üldjuhul ei proportsionaalne sätestada detailne tehniline nõue (või nõuded), mille tagajärjel paraneb soetatava toote kvaliteet vaid vähesel määral (piltlikult öeldes näiteks 10%), kuid mis samas piirab potentsiaalsete pakkujate ringi väga olulisel määral (piltlikult öeldes näiteks 90%). Pahatihti kirjutatakse hanketingimustesse sisse mingisugune marginaalse tähtsusega detailne nõue, mis on pigem hankija isiklikust sümpaatiast tulenev, kuid sellega kaasneb enamuse turul olevate konkurentsiivõimeliste pakumuste elimineerimine. Teisalt võib selline olukord olla erandina aktsepteeritav, kui piirava kvaliteedinõude kehtestamata jätmine tähendaks ühel või teisel põhjusel tavapärasest kõrgemaid riske (näiteks selge turvarisk inimelule, reaalne tõendatav oht terve projekti realiseerumisele vms).
47. Teatud olukordades võib konkurentsi seisukohalt anda parema tulemuse hanke osadeks jaotamine ühe hankemenetluse raames, sest siis saavad hankes osaleda ka väikesed ja keskmise suurusega ettevõtjad.
48. Käesolev põhimõte kohustab hankijat lubama pakkuda samaväärseid tooteid, kui tehnilised tingimused on koostatud konkreetse toote näitel.

49. Kui toetuse saaja vajab asja, mida Eestis ei toodeta ega turustata või teeb seda vaid üks pakkuja, ning ostusoov avaldatakse vaid Eesti siseselt, siis on rikutud konkurentsi efektiivse ärakasutamise põhimõtet, sest potentsiaalsete pakkujateni ostusoov jõuda ei saanud. Sellisel juhul tuleks lisaks registris avalikustamisele saata piisava ajavaruga teave hanke kohta ka võimalikele välismaistele pakkujatele, et nad saaksid hankes mõistlikult osaleda.
50. Kui toetuse saajale laekub vaid üks pakkumus, siis on toetuse andjal suurendatud huvi kvalifitseerimise ja vastavuse tingimuste asjakohasusest. Toetuse andja peab saama sellisel juhul ammendavalt veenduda, et tingimustega ei piiratud põhjendamatult konkurentsi ja asi, teenus või ehitustöö on ostetud mõistliku turuhinnaga.

Konkurentsi kahjustava huvide konflikti vältimine (RHS § 3 punkt 5)

51. RHS §-s 3 sätestatud viies põhimõte tähendab seda, et toetuse saaja ei tohi olla seotud ühegi pakkujaga viisil, mis kahjustab või võib hakata kahjustama konkurentsi.
52. Võimalus konkurentsi kahjustavaks huvide konfliktiks tekib, kui hankija ja pakkuja on perekondlikult, emotsionaalselt (sõprus) või majanduslikult seotud. Kui sellised sidemed siiski eksisteerivad, peab hange olema läbi viidud nii, et igasugune pakkuja seotusest tulenev eelis (näiteks mingi informatsiooni teadmise kaudu) on täielikult välistatud.
53. Kui toetuse saaja viib läbi turu-uuringut, siis sellest ei saa järeldada toetuse saaja seotust vastava ettevõtjaga ega konkurentsi kahjustamist. Turu-uuringut läbi viies tuleb tagada, et uuringus osaleja ei saaks mingit infot, mis oleks hanke läbi viimisel tõlgendatav eelise andmisena. Eelise andmine on välistatud kui hankedokumentides on antud ka kogu turu-uuringu raames osalistele teatavaks saanud informatsioon ning pakkumuste esitamise tähtaeg mõistlik.
54. Üldreeglina on selle põhimõttega vastuolus olukord, kus hanke tulemuste üle otsustaval isikul on pakkujaga seotud ärihuvid. Hindamisse ei tohi kaasata pakkujaga seotud isikuid.
55. NÄITEKS: Hankijat nõustab hanke läbiviimisel konsultant, kes samal ajal nõustab ka pakkujat või osaleb isegi pakkumuse koostamises. Sellisel juhul eeldab rakendusüksus üldreeglina konkurentsi kahjustumist, kui ei ole just ammendavalt tõendatud vastupidist. Samuti hakatakse vastuolu RHS § 3 lõikega 5 täpsemalt uurima olukorras, kus pakkujad on omavahel (juhatuse liikmete, omanike, sugulussidemete kaudu) seotud ning muutub küsitavaks, kas tegelik konkurents hankel toimus. Põhimõtte rikkumine on ka see, kui edukaks osutunud pakkuja pöördub ise teiste pakkujate poole, et nad hankes pakkumise teeks või muul viisil „korraldab“ enda pakkumisega formaalselt konkureerivate pakkumiste esitamist.

Keskkonnasäästlike lahenduste eelistamise põhimõte (RHS § 3 p 6)

56. Kuues põhimõte tähendab seda, et toetuse saaja hangib hankelepingu objekti alternatiividest kõige keskkonnasäästlikumat lahendust.
57. Keskkonnasäästlikud tingimused peavad olema konkreetse hankega seotud, ei tohi kunstlikult pakkujate või pakkumuste hulka kitsendada, hilisem hankeleping peab samu keskkonnasäästlike aspekte sisaldama.

58. Keskkonnahoidlik riigihange tähendab minimaalse keskkonnamõjuga toodete või teenuste valikut. Juhul, kui see on asjakohane, lisatakse hankedokumentide muudele valikukriteeriumidele (nt kvaliteet, hind) ka keskkonnanõuded.
59. NÄITEKS: Energiasäästlikud ehitised, taaskasutatud paber, mahetooted toidlustuses, energiasäästlik transport. Maantesõidukite hankimiseks on RHS § 31 lg 2 prim alusel kehtestatud *kogu kasutusiga hõlmavad energiamõju ja keskkonnamõju nõuded maantesõidukite ostmisel.*